

УДК 94:327(438+73+477)

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.26.27>

ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА – НА ВІСТРІ ІНТЕРЕСІВ США

Людмила Чекаленко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
історичний факультет, кафедра історії світового українства
вул. Володимирська, 64/13, 01601, м. Київ, Україна*

Бурхливі світові події ХХІ століття зламали основи міжнародного права і перебувають у болісному стані пошуку нових глобальних сценаріїв безпеки. Модель міжнародної безпеки, яка цементувалася на консенсусі геополітичних інтересів СРСР і США, передбачала біполярне існування і формувала два ідеологічно протилежні табори. Що замінило біполярність? Різні аналітичні школи заявляють про можливий сценарій формування глобального постіндустріального суспільства. Однак, як бачимо, не всі країни одночасно досягають постіндустріального рівня. Тому перехідний період швидше за все буде тривалим і болісним. Може призвести до постійного протистояння основних світових потуг у пошуках лідерства. Чи можливе взаєморозуміння між ними? Ніхто не може відповісти на це питання.

Оскільки немає нової моделі, розробленої для захисту людства, країни зберігають і використовують застарілу систему міжнародної безпеки. Послаблення, здавалося б, сильної системи безпеки ООН, загострення розбіжностей та конфліктів не між блоками, а між окремими країнами свідчить про те, що на порядок денний виходить нова модель міжнародних відносин постіндустріального розвитку. Яка також приносить нову систему безпеки, що стукає у міжнародні двері своєю невизначеністю, цивілізаційними кризами, а найнебезпечніше – загрозою нового переділу світу.

У такій ситуації країнам з соціалістичного табору, серед яких і Польща, необхідно було зробити доленосний вибір: куди йти і де шукати нову ядерну парасольку. Пошук Польщі увінчався успіхом: країна довела власну спроможність виживати і знайшла сильного міжнародного покровителя – Сполучені Штати Америки.

Стаття присвячена мотивації Республіки Польща у стратегічному виборі партнера, яким виявились Сполучені Штати Америки. Партнера, що забезпечує безпеку, захист, врешті, суверенітет і територіальну цілісність. «Польща – Європа – Світ» – так визначає Республіка Польща основні напрями своєї політики. Тактичні зовнішньополітичні завдання були закріплені в урядовому документі «Стратегії польської зовнішньої політики 2017–2021». У ситуації, що склалася, одним зі стратегічних завдань власної зовнішньої політики Польща висунула встановлення довгострокових, союзницьких відносин зі Сполученими Штатами Америки, оскільки тільки США тоді могли захистити нову демократію від зовнішніх зазіхань колишніх імперій. При цьому зазначимо, що називали відносини союзницькими самі поляки, а не американці, і Польща робила все можливе і неможливе, щоби називатися союзником США. Навіть поставила під загрозу своє членство в Європейському Союзі, коли підтримала США в їхній військовій кампанії проти Іраку. Польський розрахунок виправданий: безпеку могли забезпечити лише Сполучені Штати через членство в Північноатлантичному Альянсі. США «випрягли» Польщу і до членства в НАТО, і до членства в ЄС, при цьому скостили полякам практично 80% зовнішнього боргу, додавши колосальних кредитів.

Отже, з розпадом Варшавського військового блоку Польща реалізувала два основні вектори: шлях до членства в НАТО і шлях до членства в ЄС. Просування в НАТО при цьому завжди було пріоритетом номер один.

Відносини Республіки Польща – США є не тільки пізнавальними з точки зору знань і досвіду формування стратегії зовнішньої політики, а є й корисними з огляду сусідства Польщі з Україною. Польщі, яка також перебувала в радянському таборі. Україна може опертися на політичний і

дипломатичний багаж польської сторони, досконально опанувати систему наступу і відступу, наполегливості і рішучості, очікування і витримки, якщо все це оберне на власний патріотизм і боротьбу за суверенність.

Ключові слова: Республіка Польща, США, стратегії, Україна, НАТО, ЄС.

«Польща – Європа – Світ» – так визначає Республіка Польща (*далі – РП*) основні напрями своєї політики. Тактичні зовнішньополітичні завдання були закріплені РП в урядовому документі «Стратегії польської зовнішньої політики 2017–2021» [1]. Нагадаємо, що перші випробування, що постали перед польською державою 1989 року, стосувалися двох найпотужніших сусідів: Німеччини і Радянського Союзу. ФРН неохоче сприйняла польський західний кордон, що стало предметом тривалих переговорів. Нарешті об'єднана Німеччина визнала кордон по р. Одеру і Нейсе в листопаді 1990 р., а ратифікувала документи в грудні 1991 р. Своєю чергою Радянський Союз, а з грудня 1991 р. – Росія не поспішала виводити власні війська з польської території. З вересня 1990 р. по жовтень 1991 р. було розроблено план виведення російських військ, розрахований на два роки. Останній солдат колишньої Червоної Армії залишив польську територію 18 вересня 1993 р. [2].

У такій ситуації одним зі стратегічних завдань власної зовнішньої політики Польща висунула встановлення довгострокових, союзницьких відносин зі Сполученими Штатами Америки, оскільки тільки США тоді могли захистити нову демократію від зовнішніх зазіхань колишніх імперій. При цьому зазначимо, що називали відносини союзницькими самі поляки, а не американці, і Польща робила все можливе і неможливе, щоби називатися союзником США. Навіть поставила під загрозу своє членство в Європейському Союзі, коли підтримала США в їхній військовій кампанії проти Іраку. Польський розрахунок виправдався: безпеку могли забезпечити лише Сполучені Штати через членство в Північноатлантичному Альянсі. США «втягли» Польщу і до членства в НАТО, і до членства в ЄС, при цьому скостили полякам практично 80% зовнішнього боргу, додавши колосальних кредитів. Отже, з 1989 р. Сполучені Штати залишаються головним союзником і партнером Польщі, а поляки бачать у США основного гаранта національної безпеки.

З іншого боку, і сам Вашингтон був глибоко зацікавлений у поширенні впливу на пострадянський блок, шукаючи в ньому точки опори. Такою опорою і виявилася Польща, яка виступила не тільки певним буфером на перших етапах розширення НАТО на Схід, а й активним учасником і «провідником» усіх інших «демократій» у безпековий простір Альянсу.

Політика Вашингтона щодо Польщі у 1990-і роки реалізовувалась через такі програми:

- Партнерство заради миру.
- Прийняття Закону про заохочення Східної європейської демократії.
- Створення Стабілізаційного фонду польської валюти (\$ 200 млн).
- Скасування 70 відсотків польського боргу Вашингтону.
- Підтримка в переговорах щодо боргів з Паризьким клубом.

Північноатлантичний Альянс, ключовим складником якого є США, вже десятки років цементує польсько-американську співпрацю в сфері безпеки. Інституалізація двостороннього співробітництва, відповідно до положень Декларації про стратегічну співпрацю Польщі зі США від 2008 р., охопила низку питань інфраструктури. У 2010 р. за ініціативи міністра закордонних справ Польщі Радослава Сікорського та державного секретаря США Хілларі Клінтон був відновлений започаткований 2004 р. Стратегічний Діалог, неформально припинений через деякі неузгодження під час переговорного процесу щодо розташування на польській території американських ракет.

Кардинальні завдання польської зовнішньої політики – просування до НАТО та ЄС – були основними в першій декаді Третньої республіки. До НАТО Польща приєдналася разом з Чехією та Угорщиною у березні 1999 р., тоді як просування до Європейського Союзу затягнулося до травня 2004 р. Із набуттям членства в структурах НАТО Польща розгорнула активну діяльність щодо приєднання до Альянсу інших країн регіону, насамперед держав Балтії, а надалі також Грузії й Україні. Реалізація Польщею європейського вектора східної політики ЄС, що зіштовхнулася з жорстким спротивом Росії, надала Польщі можливість зміцнити своє положення в ЄС і НАТО.

Останніми роками під впливом триваючої війни в Україні помітно збільшився інтерес до тіснішої співпраці в рамках Північноатлантичного договору. Ключові питання сучасної зовнішньої політики Польщі зосереджені на забезпеченні безпеки в регіоні шляхом зміцнення східного флангу НАТО, зокрема і наданням своєї території для розміщення протиракетних систем захисту [3]. Отже, значимість Польщі на міжнародній арені відчутно зросла. Польща стала сприйматися країнами Заходу як провідна демократична країна Європи.

Американський вектор зовнішньої політики Польщі тривалий час був зосереджений на вирішенні питання про встановлення елементів системи протиракетної оборони США. Нагадаємо, що в січні 2007 р. Вашингтон офіційно запропонував Польщі встановити 10 ракет-перехоплювачів у співпраці з радаром у Чехії. Незважаючи на суперечливий характер проекту, Варшава розпочала переговори, розглядаючи надану можливість як зміцнення довгострокових відносин з єдиною наддержавою у світі. Враховуючи агресивну політику Росії, переговори було прирешено. Однак з перемогою в Польщі Громадянської платформи уряду Дональда Туска спостерігалось загальмування зазначеного питання. Умовою реалізації проекту Польща висунула США вимогу укласти з нею спеціальну посилену угоду з військових питань, аналогічну договорам, які мають лідируючі союзники США – Італія і Туреччина. Зазначені домовленості стосуються повної модернізації збройних сил країн-партнерів.

І тут польська сторона досягла компромісного успіху: домовилась зі США реалізувати попередньо узгоджену угоду з установки компонентів протиракетної оборони. До активізації зазначеного процесу спонукала російсько-грузинська війна в першій половині серпня 2008 року, що в Польщі визнали ознакою нової експансії Росії. Вже 14 серпня у Варшаві парафували відповідну угоду, а 20 серпня 2008 р. її підписали Р. Сікорський і К. Райс. Відповідно до угоди в Польщі має бути розбудована база ракет-перехоплювачів, а разом з ними й інші системи захисту від бойових літаків і ракет малої дальності. Водночас сторони також підписали декларацію про стратегічне співробітництво між США та Польщею, яка передбачає регулярні консультації зі стратегічних питань у рамках співпраці Консультативної групи (SCCG). Паралельно у 2008 році розпочалося виведення польських військ з Іраку і закриття польської військової місії. Водночас Польща пішла назустріч США, збільшивши свій військовий контингент в Афганістані: 19 березня 2008 р. польський уряд оголосив про направлення в цю країну додатково 400 військовослужбовців і вісім вертольотів. При цьому Міністерство оборони Польщі заявило, що польські війська взяли на себе відповідальність за безпеку в провінції Газлі [4].

Деякі сумніви у можливість розташування системи ПРО в Польщі внесла команда президента США Б. Обами. У першій половині 2009 р. з'явилися численні ознаки того, що Білий дім поступатиметься тиску Росії, яка вимагала виведення систем США зі Східної Європи. У своєму виступі в Москві 7 липня Обама заявив, що якщо він ліквідував загрозу ядерної і ракетної програми Ірану, то немає сенсу продовжувати зводити протиракет-

ний щит у Європі. Незабаром зі Східної Європи пролунали перші голоси, висловлюючи стурбованість з приводу американської політики щодо Росії: 16 липня 22 відомі політики з країн Східної Європи, у тому числі чотири поляки (екс-президенти А. Квасневський, Л. Валенса, а також А. Ротфельд і Я. Онишкевич), опублікували в "Gazeta Wyborcza" відкритий лист Б. Обамі, застерігаючи його від підтримки Росії («ревізійнізму») і закликали Вашингтон посилити свою присутність в Європі, зміцнивши роль НАТО, реалізувати ПРО і не підтримувати російську позицію.

Водночас інші американські офіційні особи бачили Польщу як країну для дислокації ракет-перехоплювачів. Про таке йшлося у Варшаві під час зустрічі віце-президента США Джо Байдена з прем'єр-міністром Туском, який запевнив про польську готовність брати участь у новому американському проєкті по ПРО. 11 грудня у Варшаві підписали двосторонню угоду про статус сил (так звану SOFA), що встановлює конкретні правила для розміщення американських військ у Польщі. 24 травня 2010 р. понад 100 американських солдатів прибули для обслуговування зенітної батареї Patriot. 03 липня Краків відвідала держсекретар США Хілларі Клінтон, яка взяла участь у церемонії підписання додатку до американсько-польської угоди від серпня 2008 р. про встановлення в Польщі елементів американської системи протиракетної оборони [4].

Черговим поштовхом до посилення двосторонньої військової співпраці США і Польщі стала агресія Росії проти України. США активно розгорнули військову співпрацю з Польщею, надавши їй 12 F-16 винищувачів з бази в Авіано і 200 осіб персоналу весною 2014 р. При цьому, як заявили представники НАТО, збільшення військової присутності на східних рубежах Альянсу робиться не задля провокування Росії, а для демонстрації прихильності принципу колективної оборони, закріпленого в статті 5 Вашингтонського договору. Польська сторона додає, що зміцнення польсько-американського військового співробітництва спричинено сучасною кризою, яка змушує до оперативного вирішення багатьох безпекових питань. Ідеться про реалізацію польсько-американського проєкту солідарності та партнерства, пов'язаного з поглибленням військового співробітництва. Цей проєкт включає низку елементів ППО, у т.ч. побудову заводу в 2018 році в Редзіково (Поморському) і тренування американської авіації в Польщі. Повітряний простір Польщі, на переконання обох сторін, потребує «постійної присутності американських літаків для тренувань із союзниками в регіоні». У рамках програми також передбачено отримання ракет дальнього радіусу JASSM для польського F-16. До того ж ідеться і про кіберзахист. Польська сторона подякувала за жорстку та чітку позицію США під час кризи в Україні, спрямовану на підтримку польського рішення щодо розміщення американських F-16 разом з персоналом [5]. Нині двосторонній діалог із зазначеного питання проводиться у форматі регулярних зустрічей Консультативної Групи Стратегічного Співробітництва (SCCG), а також Групи Високого Рівня з Безпеки (HLDG) [6].

13 червня 2011 р. Меморандум про співробітництво військово-повітряних сил започаткував новий варіант співпраці польських ВПС і США, запроваджуючи на ротаційній основі розміщення на території Польщі американського багатоцільового літака F-16 і транспортного C-130, підтримуваного спецпідрозділами ВПС США. Проєкт (*Aviation Detachment, Av-Det*) було започатковано в листопаді 2012 р. Причому в Польщі на авіаційній базі в м. Ласку розміщений підрозділ ВПС США, що обслуговує тренінги (4 рази на рік по 2 тижні) літаків F-16 та/або транспортних C-130.

Отже, агресивні дії Росії щодо України кардинально змінили у 2014 р. безпекову ситуацію довкола Польщі, а отже, і Європи. Безпосереднім результатом цих подій стало зміцнення співпраці у сфері безпеки й оборони зі США. Практичним втіленням попе-

редніх декларацій стало розширення присутності американських ВПС США (Av-Det) у Польщі (в країну відправлено 12 літаків F-16 і близько 300 особового персоналу), а також в разі збільшено військові навчання і тренування за участю збройних сил США (близько 150 американських солдатів ВДВ). У Конгресі США були запроваджені нові законодавчі ініціативи, спрямовані на зміцнення співробітництва у сфері безпеки з Польщею та іншими країнами регіону. Зазначимо, що домовленість про поетапну розбудову системи безпеки, яка може протистояти ракетній загрозі, – ЄвроПРО (Європейський поетапний адаптований підхід, *European Phased Adaptive Approach*) була першою угодою, укладеною США з європейським партнером. Реалізована концепція запроваджує розширення й з'єднання союзної євросистеми протиракетного захисту театру дій (*Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence*, ALTBMD) з американськими установками ПРО в Європі (РЛС у Туреччині, бази в Румунії та Польщі, кораблі з системами Aegis у Середземному морі), а також з національними ресурсами союзних країн.

Задачі Польщі у Європейському Союзі окреслено у змінах, передбачених у Лісабонському договорі, а саме забезпечення ефективного процесу прийняття рішень. Серед іншого також підкреслюється роль Польщі як надійного союзника в стабільному євроатлантичному вимірі.

Отже, в зовнішньополітичній стратегії/«Стратегії польської зовнішньої політики 2017–2021» підтверджено пріоритети польської держави, а саме:

– *Сильна Польща в сильному політичному союзі*: побудова конкурентного Європейського Союзу, солідарного, відкритого і безпекового, де всі країни несуть солідарну відповідальність за майбутнє європейської інтеграції у взаємодії з повагою польських інтересів іншими учасниками; конструктивну участь у процесі прийняття рішень в ЄС як для польського успіху на європейській арені, так і на світовій арені.

– *Польща як надійний союзник у стабільному євроатлантичному вимірі*: розробка власної здатності стримувати і підтримувати довіру НАТО як оборонного союзу; розвиток потенціалу ЄС у сфері незалежності і доповнення активів НАТО та розбудови безпеки; участь у виробленні заходів взаємної довіри між Росією і Заходом; тісна співпраця з Україною та іншими країнами Східної Європи та Південного Кавказу; боротьба з тероризмом і запобігання розповсюдженню зброї масового знищення.

– *Польща відкрита для різних схем регіонального співробітництва*: співпраця із Заходом з питань безпеки та сильної економіки; відкритість і солідарність зі Сходом; використання шаблонів Півночі щодо якості життя громадян; партнерство з Півднем у напрямі спільних цілей цивілізації; зміцнення співробітництва між країнами Вишеградської групи.

– *Співпраця*. Стратегія розвитку Польщі, просування демократії та прав людини: підвищення ролі співробітництва в розвитку польської зовнішньої політики, оскільки сфера міжнародної діяльності впливає на польську безпеку та стабільність сусідів і партнерів по співпраці; підтримка заходів заохочення прав людини, верховенства закону та демократії з метою формування міжнародного миру та запобігання конфліктам.

– *Польське просування за кордоном*: розробка рекламної кампанії, яка впливатиме на зміцнення польської позиції в Європі та світі, а також самої Польщі, що зробить країну більш конкурентоспроможною і сильнішою для залучення інвесторів і туристів. Розвиток польської економіки, зокрема, з метою сприяння експорту.

– *Нова якість у відносинах з Полонією і поляками за кордоном*: впровадження нової стратегії *Polonia*: партнерство з Полонією і поляками за кордоном сприятиме розумінню і дієвій підтримці польського існування і польської зовнішньої політики. Використання потенціалу польської діаспори та поляків, які проживають за кордоном, сприятиме заохочуванню і створенню позитивного польського образу в світі.

Ефективна дипломатична служба: продовження модернізації МЗС: професійна дипломатія, заснована на правильному підборі персоналу і структур, що працюють на дипломатичну службу; підвищення узгодженості та координації міжнародних заходів, що проводяться Міністерством закордонних справ, інших державних органів, установ та неурядових організацій; сучасна інфраструктура створення образу держави.

Список використаної літератури

1. Podstawowe cele polskiej polityki zagranicznej w ostatnim dwudziestopięcioleciu. URL: <http://pl.blastingnews.com/polityka/2015/07/podstawowe-cele-polski>; Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012–2016, Warszawa, marzec 2012 r.; Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021. URL: <http://www.msz.gov.pl/resource/978285e3-5684-4fcb-8d7e-d0a8bfd0fdb:JCR>.
2. Stosunki polsko-amerykańskie w latach 1989–2000. URL: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Polska,stosunki_dwustronne,USA.
3. Cele polskiej polityki zagranicznej na najbliższe 5 lat na lata 2006–2011. URL: <http://pl.blastingnews.com/polityka/2015/07/podstawowe-cele-polski>; <https://www.unian.ua/world/10059887-polshcha-uklala-ugodu-na-postachannya-amerikanskih-sistem-pro-patriotza-4-75-mlrd.html>.
4. Andrew Rhys Thompson. Polska projekcja siły, 10 stycznia 2011. URL: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,887,Polska_projekcja_sil; URL: http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Polska,stosunki_dwustronne,USA.
5. Polsko-amerykańskie stosunki dwustronne. URL: https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/am/polsko_amerykanskie_stosunki_dwustronne; [jsessionId=30615330C53F1FB4EC7DC9A007915DDF.cmsap1p](https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/am/polsko_amerykanskie_stosunki_dwustronne); Perspektywy powstania bazy systemu missile defense w Polsce (Rafał Ciastoń, 13 marca 2009). URL: https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/am/polsko_amerykanskie_stosunki_dwustronne.
6. Див.: Декларация о współpracy стратегічної RP–USA. URL: <https://www.polish.poland.usembassy.gov/grupa.html>; Америка́нско-польска Група Wysokiego Szczebla ds. URL: <https://www.polish.poland.usembassy.gov/grupa.html>; 2 URL: mon.gov.pl: Ministerstwo Obrony Narodowej. URL: <https://www.mon.gov.pl/aktualnosci/artykuly/lista.../10/?...2>.

THE POLICY OF THE US IS AT THE FOREFRONT OF INTERESTS OF REPUBLIC OF POLAND

Lyudmyla Chekalenko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
History Faculty, Department of History of World Ukrainians
Volodymyrska Str., 64/13, 01601, Kyiv, Ukraine*

Modern turbulent world of the 21st century has rejected fundamentals of international law and remains in a painful condition of search for new global security scenarios. The international security model that reflected geopolitical interests of the USSR and the USA provided for bipolar existence and formed two ideologically opposite camps, as well as two different economic systems. What will substitute for the bipolarity? Various analytical schools make claims about possible scenario of formation of global postindustrial society. However, in our opinion, not all the countries will attain the postindustrial level at the same time. Therefore, the transition period most probably will be long and painful. Or it can result into constant confrontation of world main powers in pursuit of global leadership. Is some mutual understanding among them possible? Perhaps, no one can answer this question. We witness confrontation, conflict and disrupt of all the international coexistence norms that were acceptable for the world in the recent past.

Since there is no new model developed to protect humanity, countries preserve and use outdated system of international security. Loosening seemingly strong UN security system, aggravation of disagreements and conflicts – not between the blocks but between single countries – proves that a new model of international relations of postindustrial development comes into agenda. It also brings new security system that knocks at the door with uncertainty, civilization crises, and the most dangerous – threat of a new redivision of the world.

In such a situation, countries from the socialist camp, including Poland, had to make the right choice – where to go and where to look for a new nuclear umbrella. The search for Poland was a success: the country founded a strong international patron – the United States.

The article is devoted to the motivation of the Republic of Poland in its strategic choice of partner – the United States of America. This partner provides security, protection, ultimately sovereignty and territorial integrity.

“Poland – Europe – World” – this is how the Republic of Poland defines the main directions of its policy. Polish tactical foreign policy objectives were enshrined in a government document “Polish Foreign Policy Strategies 2017–2021”.

In the current geopolitical situation, one of the strategic goals was to establish long-term, allied relations with the United States of America, because only the United States at that time could protect the new democracy from the external encroachments of former empires as the USSR. It should be noted that the relations with USA were called as “allies relations” by the Poles themselves, not by the Americans. And secondly, Poland made everything possible and impossible to be called an ally of the USA. Such situation even threatened Poland membership of the European Union when it supported the United States in their military campaign against Iraq. Polish calculation was justified: only the United States could secure security through the membership in the North Atlantic Alliance. The US has “pulled” Poland into both NATO and EU membership, and with almost 80% of Polish foreign debt offset by USA.

Relations between the Republic of Poland and the United States are not only cognitive in terms of knowledge and experience in forming a foreign policy strategy, but are also useful in terms of the proximity of Poland to Ukraine, which was also in the Soviet camp. Ukraine can rely on the political and diplomatic experience of the Polish side, thoroughly master the system of offensive and retreat, perseverance and decisiveness, expectation and endurance if all this will turn into its own patriotism and the struggle for sovereignty.

Key words: Republic of Poland, USA, strategy, Ukraine, NATO, EU.